

Temanotat

Kasakhstan: Generell bakgrunnsinformasjon

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og beredskapsdepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2013

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Kasakhstan: Generell bakgrunnsinformasjon**

SUMMARY

The majority of the population in Kazakhstan are ethnic Kazakhs, who speak a Turkic language. However Russian is also widely spoken and understood. Ethnic Kazakhs constitute 63 % of the population. Minorities include Russians (24 %) and Uzbeks (3 %), as well as several smaller minority groups. About 65 % of the population considers itself to be Muslims. Kazakhstan has large reserves of oil and gas, and the economic situation in Kazakhstan is better than in the other central Asian republics.

The president of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, has won every presidential election since being elected Kazakhstan's first president in December 1991. The elections have been criticized by the international community for not being fair and free.

Although not as bad as in some of the other Central Asian Republics, there are serious human rights problems in Kazakhstan. This includes the use of torture by law enforcement officials, harsh and sometimes life-threatening conditions in prisons and restrictions on the freedom of religion and media. In December 2011 an eight months long strike by oil workers in the western town of Zhanaozen erupted into violence, and the police started shooting at the protesters. At least 14 people were killed, according to official figures, and several were wounded, as a result of the shooting. According to human rights organizations there has been a deteriorating human rights situation in Kazakhstan after the events in Zhanaozen, with among others a crack-down on independent media and politically motivated convictions.

SAMMENDRAG

Et flertall av befolkningen i Kasakhstan er etniske kasakher, som snakker et tyrkisk språk. Russisk er imidlertid også mye brukt. Etniske kasakher utgjør 63 prosent av befolkningen. De største minoritetene er russere (24 prosent) og usbekere (3 prosent). I tillegg fins det et uttall mindre minoritetsgrupper. Omtrent 65 prosent av befolkningen oppfatter seg som muslimer. Kasakhstan har store forekomster av olje og gass, og den økonomiske situasjonen er bedre i Kasakhstan enn i mange av de andre sentralasiatiske republikkene.

Presidenten i Kasakhstan, Nursultan Nazarbajev, har vunnet alle presidentvalgene siden han ble valgt som Kasakhstans første president i desember 1991. Valgene har blitt kritisert av det internasjonale samfunnet for ikke å være frie og rettferdige.

Selv om menneskerettighetssituasjonen ikke er så ille som i en del av de andre sentralasiatiske landene, er det alvorlige problemer når det gjelder menneskerettigheter i Kasakhstan. Blant annet rapporteres det om bruk av tortur, svært dårlige fengselsforhold og manglende religions- og pressefrihet. I desember 2011 brøt det ut vold i byen Zjanaozen vest i Kasakhstan etter at oljearbeidere der hadde streiket i åtte måneder, og politiet begynte å skyte på demonstrantene. Ifølge offisielle tall ble minst 14 mennesker drept som følge av skytingen, og mange ble såret. Ifølge menneskerettighetsorganisasjoner har det skjedd en forverring av menneskerettighetssituasjonen i Kasakhstan etter hendelsene i Zjanaozen. Blant annet har myndighetene slått ned på uavhengige medier, og det har vært flere politisk motiverte rettssaker.

INNHold

1. Generelle forhold.....	6
1.1 Geografi.....	6
1.2 Folketall og etnisk sammensetning.....	6
1.3 Språk.....	7
1.4 Religion	7
1.5 Økonomiske forhold.....	8
2. Historisk utvikling	9
2.1 Tiden frem til uavhengigheten.....	9
2.2 Tiden etter Sovjetunionens fall.....	9
2.3 Hendelsene i Zjanozen i desember 2011	10
2.3.1 Tiden etter urolighetene i Zjanozen.....	12
3. Menneskerettighetssituasjonen.....	13
3.1 Generelt om menneskerettighetssituasjonen.....	13
3.2 Ytringsfrihet	14
3.3 Religionsfrihet	15
3.4 Bruk av tortur	17
3.5 Forholdene i fengslene	18
3.6 Rettsvesenet.....	19
3.7 Dødsstraff	19
3.8 Korrupsjon.....	19
4. Situasjonen for spesifikke grupper.....	20
4.1 Etniske minoriteter	20
4.1.1 Russere og andre slaviske folk (hviterussere og ukrainere).....	20
4.1.2 Uigurer.....	21
4.2 Kvinnenes situasjon.....	22
5. Referanser.....	24

1. GENERELLE FORHOLD

1.1 GEOGRAFI

Kasakhstan er ett av de fem landene i Sentral-Asia (Turkmenistan, Tadsjikistan, Usbekistan, Kirgisistan og Kasakhstan) som tidligere var delrepublikker i Sovjetunionen. Kasakhstan ligger mellom Kaspiahavet i vest og Kina i øst. Mot nord grenser landet til Russland og i sør til Turkmenistan, Kirgisistan og Usbekistan (Kort 2004, s. 86).

Kasakhstan er verdens niende største land, med et territorium som tilsvarer hele Vest-Europa. Landet består av ørken, stepper og fjellområder, og er rikt på mineraler, olje samt fruktbar jord i nord (Kort 2004, s. 87, 91).

Det østlige Kasakhstan ble erklært som økologisk katastrofeområde i 1990 som følge av sovjetiske atomprøvesprengninger som fant sted der fra 1949. I tillegg til prøvesprengninger av atomvåpen, har forurensning fra metallurgisk industri, uranutvinning, samt ødeleggelsen av Aralsjøen¹ ført til store miljøødeleggelser i Kasakhstan (Kort 2004, s. 92-96).

Hovedstaden i Kasakhstan er Astana og ligger nord i landet. Almaty, tidligere kalt Alma-Ata, var hovedstad frem til 1997. Det var president Nursultan Nazarbaevs beslutning at hovedstaden skulle flyttes til Astana. Forklaringen sies å ligge dels i at området rundt Almaty er et jordskjelvutsatt område, og dels i at presidenten ønsket å bygge opp en helt ny by. Astana er foreløpig et rent administrativt sentrum, mens Almaty fortsatt er landets økonomiske og kulturelle hovedstad.

1.2 FOLKETALL OG ETNISK SAMMENSETNING

Kasakhene er en tyrkisk folkegruppe nært beslektet med kirgisere, usbekere og turkmenere. Kasakhene var opprinnelig nomader, men i dag er de fleste bofaste i byer eller landsbyer (Kort 2004, s. 98).

Kasakhstan har 16,7 millioner innbyggere (tall fra 2011) (Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan 2012, s. 8). Det er det minst folketette landet i regionen, med 6,1 innbyggere pr. kvadratkilometer (Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan 2012, s. 7).

Da Kasakhstan ble selvstendig i 1991, fantes det ifølge sovjetisk statistikk ca. 100 forskjellige etniske grupper i landet. Mange av disse gruppene er svært små. Etniske kasakher utgjør ifølge tall fra 2011 ca. 63 prosent av befolkningen, 24 prosent er etniske russere, 3 prosent er usbekere, og 2 prosent er ukrainere (tall fra 2011) (Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan 2011, s. 20). En del av Kasakhstans minoriteter er etterkommere etter folkeslag som ble tvangsflyttet av Stalin under 2. verdenskrig, blant annet tyskere, koreanere og tsjetsjenere. I tillegg finnes det en del innfødte minoriteter som uigurer, dunganere og usbekere (Olcott 1997, s. 551). De fleste tyskerne forlot Kasakhstan i perioden 1991-1997 gjennom et

¹ Aralsjøen var tidligere en av verdens største sjøer, med et areal på 68 000 kvadratkilometer, men har siden 1960-tallet gradvis krympet etter at elvene som førte vann til innsjøen ble omdirigert i et stort sovjetisk irrigasjonsprosjekt. I 2007 hadde Aralsjøen krympet til 10 % av sin opprinnelige størrelse (Wikipedia a).

immigrasjonsprogram i regi av Tyskland. Også mange etniske russere har forlatt Kasakhstan i årene etter at landet ble selvstendig, slik de har gjort i de øvrige sentralasiatiske republikkene.

På 1990-tallet flyttet mer enn to millioner fra landsbygda og inn til byene, noe som gjorde at andelen bosatt i urbane strøk økte til over 60 prosent. Dette har ført til problemer i mange byer, da det ikke er nok boliger og jobber til alle de nyankomne (Kort 2004, s. 87-88).

1.3 SPRÅK

Kasakhisk tilhører den nordvestlige tyrkiske språkgruppen. Språket er nært beslektet med kirgisisk, usbekisk og uigursk, som tales av den uigurske minoriteten som hovedsakelig er bosatt i Xinjiang-provinsen i Kina.

Før Sovjetunionens fall, var russisk det offisielle språket i hele Sovjetunionen. De fleste publikasjoner både av bøker og aviser var på russisk.

Etter at Kasakhstan ble selvstendig, ble russisk avskaffet som offisielt språk, og kasakhisk ble det offisielle språket. Fra 1995 har også russisk hatt posisjon som offisielt språk, og russisk språk dominerer innenfor forretnings- og næringsliv. Ifølge kasakhstansk lov er det ikke påkrevet å kunne beherske kasakhisk for å få en stilling i statsadministrasjonen, og det skal ikke diskrimineres på bakgrunn av språk. Imidlertid blir personer som snakker kasakhisk favorisert, noe som av en del ikke-kasakhisk språklige blir sett på som diskriminering. Det er et krav at presidentkandidater behersker kasakhisk flytende (U.S. Department of State 2013, s. 32), og strengere språktesting av kandidatene til presidentvalget i 2011 gjorde at flere opposisjonskandidater ble utestengt fra presidentvalget (Freedom House 2012a).

Russisk er ikke lenger obligatorisk i skolen, og det forsøkes å erstatte russiskfaget med de vesteuropeiske språkene engelsk, tysk og fransk. Store deler av befolkningen behersker fortsatt både russisk og kasakhisk, og språkene brukes mye om hverandre. Russisk er mye brukt blant russere, andre etniske minoriteter og blant mange etniske kasakher bosatt i byene (Minority Rights Group International 2012, s. 120). Gateskilt er for eksempel delvis skrevet på kasakhisk og delvis på russisk. En undersøkelse fra 2009 viste at kun 64 prosent av befolkningen mener at de behersker kasakhisk, mens 85 prosent av befolkningen oppgir å kunne skrive og lese russisk. 36 prosent av befolkningen oppgir at de ikke har noe kjennskap til kasakhisk språk. Dette skal også gjelde for en del etniske kasakher (Lillis 2010b).

Siden 1940 har det kyrilliske alfabetet vært brukt i Kasakhstan, og kasakhisk skrives med et 42-tegns kyrillisk alfabet. Etter Sovjetunionens fall i 1991, startet en alfabetiseringsreform for å innføre det latinske alfabetet som et middel til å nærme seg vestlige samfunn, men denne reformen har stagnert, og den kyrilliske skrivemåten benyttes fortsatt. Presidenten i Kasakhstan, Nursultan Nazarbayev, uttalte imidlertid i desember 2012 at det latinske alfabetet skal innføres, men at dette ikke vil skje før i 2025 (Lillis 2013).

1.4 RELIGION

Majoriteten av befolkningen, rundt 65 prosent, regner seg som muslimer. Størsteparten av disse er sunnimuslimer, og bekjenner seg til Hanafi-grenen av sunni-islam, som er kjent for å være tolerant og tilpasningsdyktig. Det finnes også

andre mindre muslimske grupperinger i Kasakhstan, som Shia, Sufi, Ahmadi og Shaf'i sunni. Disse gruppene utgjør mindre enn 1 prosent av befolkningen. Den høyeste konsentrasjonen av praktiserende muslimer finner man i sør, mot grensen til Usbekistan (U.S. Department of State 2012, s. 2).

Det er også mange av innbyggerne som ser på seg selv som ikke-troende. Dette har sammenheng både med kasakhenes nomadiske fortid og arven fra sovjet-tiden (U.S. Department of State 2012, s. 1).

Rundt en tredel av befolkningen er russisk-ortodokse. De fleste av disse er etniske russere, men også de fleste ukrainere og hviterussere er russisk-ortodokse. Det fins også flere mindre religiøse grupperinger, som utgjør under 5 prosent av befolkningen, som katolikker, protestanter, jøder, buddhister, Hare Krishna, Baha'i og flere mindre kristne menigheter (U.S. Department of State 2012, s. 2).

1.5 ØKONOMISKE FORHOLD

Landets økonomi fikk i likhet med Russland et kraftig oppsving i 2000, og denne utviklingen fortsetter. BNP-veksten har vært på ca 10 prosent de siste årene, mens inflasjonen har holdt seg på under 10 prosent. Hoveddelen av veksten tilskrives stabil og økende eksport av olje, men også vellykket reform av finanssektoren. Kasakhstan har hatt en helt annen økonomisk utvikling enn de andre sentralasiatiske landene.

Kasakhstan har lyse utsikter til store fremtidige inntekter grunnet olje- og gassforekomster. Ifølge United States Energy Information Administration (EIA), kan Kasakhstan bli en av verdens fem største oljeprodusenter innen de neste fem årene, dersom de tre viktigste oljefeltene i landet blir fullt utviklet (Human Rights Watch 2012b, s. 19). Landet ble for få år siden spådd å være en av de ti største oljeproduserende land i verden i 2015. Et relativt nyoppdaget oljefelt, Kashagan-feltet, kommer trolig til å sikre Kasakhstan nye store oljeinntekter i overskuelig fremtid. Oljefeltet er det største nyoppdagede feltet i verden på over 20 år. Et internasjonalt konsortium står for utbyggingen, og også norske selskaper har etablert seg i Kasakhstan. Kasakhstan har opprettet et eget oljefond etter modell av det norske oljefondet, men det er ikke under parlamentets kontroll.

Landet har kommet langt i sin økonomiske reformprosess. Likevel møter investorer fortsatt et statsbyråkrati med trekk fra Sovjet-tiden. Mye av den private eiendommen i landet er knyttet til presidenten og hans familie og nære kontakter. Korrupsjon er et generelt problem som hemmer demokratiseringsprosessen. Individets innflytelse og reelle påvirkningsmulighet er for en stor grad avhengig av slektskap og klientelisme. Klientelismen trenger ikke lenger å være basert på slektskap, men kan være mer organisert som et sosialt nettverk av kontakter. Korrupsjonen i Kasakhstan er forøvrig mer beskjeden enn i mange av de øvrige tidligere sovjetrepublikkene i Sentral-Asia.

Kriminalitet som er knyttet til produksjon, salg og smugling av narkotika, er et sterkt økende problem som sikkerhetsstyrkene slår hardt ned på. Myndighetene både i Kasakhstan og i de øvrige sentralasiatiske land tilskriver den økende kriminaliteten og ustabiliteten i regionen nærheten til Afghanistan. Mange mener imidlertid at det er grunnlag for å mistenke myndighetsstrukturen for å være del av problemet. Flere regjeringsmedlemmer ble i 2009 avskjediget grunnet anklager om korrupsjon. I ettertid har det blitt spekulert i om dette kun var en måte å få vekk mulige kritiske

røster i regjeringen på, i tillegg til å få oppmerksomheten vekk fra økonomiske vanskeligheter.

Gjennomsnittlig inntekt i mai 2013 var 106 286 tenge (litt over 4000 NOK) pr. måned (Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan u.å.). Dette ligger høyt over gjennomsnittslønnen i de fleste andre tidligere sovjetrepublikker. Det er imidlertid store regionale forskjeller, med nesten dobbel gjennomsnittslønn i de industrialiserte områdene. Mange lever fortsatt i fattigdom. Spesielt områdene i sør, grenseområdene til Usbekistan, er preget av fattigdom. I dette området er det også mange arbeidsmigranter fra Usbekistan. Mange av disse oppholder seg ulovlig i Kasakhstan (Landinfo 2011b). Velstanden er først og fremst å finne i Astana og i Almaty.

I juli 2011 trådte en tollunion mellom Russland, Hviterussland og Kasakhstan i kraft, noe som har ført til at båndene til Russland er styrket. Båndene til Kina er også styrket som følge av den økonomiske krisen, noe som har ført til at Kina i økende grad importerer energi og yter kreditter til Kasakhstan (UD 2013, s. 5).

2. HISTORISK UTVIKLING

2.1 TIDEN FREM TIL UAVHENGIGHETEN

Kasakhene var opprinnelig nomader som hersket over ulike landområder, men på 1700-tallet og tidlig på 1800-tallet ble områdene gradvis russiske protektorater kontrollert av den russiske tsar. Kasakhstan ble etablert som en autonom republikk i 1920, og ble i 1936 en unionsrepublikk i Sovjetunionen. Kasakhstan ble uavhengig i desember 1991, som det siste av de fem sentralasiatiske landene (Svanberg 1996, s. 319-320).

2.2 TIDEN ETTER SOVJETUNIONENS FALL

President Nursultan Nazarbajev (f. 1940) har vært den ledende skikkelsen siden Kasakhstans uavhengighet, først som partileder, og fra 1991 som president. Det politiske systemet i Kasakhstan er dominert av presidenten, Nursultan Nazarbajev, og hans parti Nur Otan. Presidenten kontrollerer både den lovgivende forsamlingen, domstolene og regionale og lokale myndigheter (U.S. Department of State 2013, s. 1). I tillegg er det presidenten som utnevner regjeringssjefen og regjeringsmedlemmene. Parlamentet har begrenset makt. Det har etter hvert utviklet seg en personkultus rundt presidenten, og det ser ut til at denne tiltar i styrke (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 1).

Ved presidentvalget i desember 1991 var Nazarbajev eneste kandidat. Presidenten er på alle måter den dominerende politiske figuren i landet. President Nazarbajev har delvis styrt ved egne dekret, og internasjonale observatører har stadig påpekt uregelmessigheter ved valgene. Ved en grunnlovsendring i oktober 1998, endret Nazarbajev spillereglene for presidentvalget; blant annet bestemmelsen om at presidenten ikke kan sitte mer enn to perioder, samt at den øvre aldersgrensen for

presidenten ble opphevet. Som følge av dette kunne Nazarbajev gjenvelges til en ny syvårs periode i januar 1999

Sommeren 2000 vedtok landets parlament (Majlis) å utnevne Nazarbajev til ”æresborger på livstid”, noe som gir ham strafferettslig immunitet. Utnevnelsen kan være et skritt på veien til å utrope ham til president på livstid.

Nazarbajev sikret seg 91 prosent av stemmene ved presidentvalget i 2005. Til tross for fremgang på enkelte områder, mente valgobservatører fra OSSE (Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa) at valget ikke foregikk i samsvar med internasjonale forpliktelser og demokratiske standarder. Manglene ved valget omfattet blant annet innblanding fra myndighetenes side og utilbørlige restriksjoner på valgkampanjen, samt trakassering av valgkampanjemedarbeidere (OSCE 2006, s. 1).

14. januar 2011 godkjente det kasakhstanske parlament endringer i grunnloven som åpnet for en folkeavstemning om utvidelse av Nursultan Nazarbajevs presidentperiode. Dersom befolkningen hadde stemt ja til en slik endring, ville dette betydd at man ville hoppet over presidentvalget i 2012, og Nazarbajev ville kunne bli sittende som president frem til 2020. Imidlertid ble den planlagte folkeavstemningen forkastet. I stedet ble det avholdt fremskyndet presidentvalg i april 2011 (BBC 2011). Nazarbajev vant valget med 95,5 prosent av stemmene (Dave 2012). Ifølge OSSE var det flere svakheter ved valget, selv om valget teknisk sett var godt organisert. Mangel på opposisjonskandidater og en levende politisk diskusjon medførte likevel at det var liten reell konkurranse (OSCE 2011, s. 1).

Freedom House (Dave 2012) skriver imidlertid at Nazarbajev er populær i befolkningen, og at han også i et fritt og rettferdig valg ville ha vunnet med klar margin.

Også parlamentsvalgene i Kasakhstan har i stor grad vært preget av manipulering i presidentens partis favør. Parlamentsvalget som fant sted i 2007, hvor presidentens parti fikk 88 prosent av stemmene, ble kritisert av det internasjonale samfunn for brudd med internasjonale standarder, men var likevel en forbedring fra tidligere valg. I etterkant av parlamentsvalget i 2007, ble det gjort en del endringer i valgloven, noe som åpnet opp for et topartisystem. Under det nye systemet vil det partiet som kommer på andreplass få en plass i parlamentet, selv om det kommer under sperregrensen på 7 prosent (Dave 2012).

Det ble avholdt nytt parlamentsvalg i 2012, til tross for at det var unntakstilstand i byen Zjanozen etter voldelige sammenstøt mellom politi og streikende oljearbeidere (se kapittel 2.3). Tre partier klarte å sikre seg plasser i parlamentet, men ingen av disse er regnet for å være egentlige opposisjonspartier (European Forum for Democracy and Solidarity 2012, s. 3). Også dette valget ble kritisert av OSSE, som mente at valget ikke ble gjennomført i samsvar med fundamentale prinsipper for demokratiske valg. OSSE pekte blant annet på at flere kandidater ble forhindret fra å delta i valget, at det var begrensinger på ytringsfriheten, samt uregelmessigheter som ”ballot stuffing”², på selve valgdagen (OSCE 2012, s. 1-3).

² ”Ballot stuffing” foregår ved at én person avgir mer enn én stemme, for eksempel ved at denne personen avgir stemme for stemmeberettigete som ikke møtte opp ved valget, eller ved å avgi stemme for personer som er døde eller som ikke eksisterer.

2.3 HENDELSENE I ZJANAOZEN I DESEMBER 2011

16. desember 2011 brøt det ut uroligheter mellom streikende oljearbeidere og politi i Zjanozen vest i Kasakhstan. Oljearbeiderne hadde da vært i streik siden mai samme år. Streiken ble kjent ulovlig av en lokal domstol, og flere av de streikende ble idømt bøter. En av de streikende, Akzhanat Aminov, ble i august 2011 dømt til ett års betinget fengsel for å ha organisert streiken (Human Rights Watch 2012b, s. 8). I tillegg ble nesten 1000 av arbeiderne oppsagt (BBC 2012). Også to andre steder i samme provins, Mangystau, gikk arbeiderne ut i langvarig streik i samme periode, og til sammen mistet mer enn 2000 arbeidere jobbene sine (Human Rights Watch 2012b, s. 90).

I de månedene streiken varte opplevde oljearbeiderne og deres familiemedlemmer å bli utsatt for vold, trusler og trakassering, ifølge Human Rights Watch (2012b, s. 70). I noen tilfeller ble også arbeidere og familiemedlemmer til arbeidere anholdt og idømt korte, administrative fengselsstraffer for lovbrudd de ikke hadde begått. Ifølge Human Rights Watch (2012b, s. 70) skal myndighetene ha vært spesielt ute etter å ramme de streikende og deres slektninger.

16. desember 2011 var det planlagt en feiring av 20-årsdagen for Kasakhstans uavhengighet. Feiringen skulle foregå på den sentrale plassen i Zjanozen, der de streikende oljearbeiderne var samlet. Utover på dagen den 16. desember brøt det ut sammenstøt mellom de streikende og politiet. Etter hvert begynte politiet å skyte mot de streikende og folk som var samlet på plassen, noe som resulterte i at minst 16 personer døde³.

Det er vanskelig å fastslå med sikkerhet hva som var foranledningen til det som skjedde denne dagen. Human Rights Watch (2012b, s. 100) skriver at de ikke har klart å finne uavhengige kilder som kan bekrefte hendelsesforløpet, men et filmklipp som ble vist på ulike nyhetsprogrammer, viser en gruppe menn iført oljeselskapets jakker. Mennene stormer en scene som var oppført i forbindelse med feiringen, og ødelegger utstyret som var satt opp (Human Rights Watch 2012b, s. 99-100).

Imidlertid er det også noen som hevder at det var politiet som provoserte frem opptøyene (Iskakova 2011, Campaign Kazakhstan 2012). Amnesty International (2012, s. 2) skriver at øyenvitner forteller at en del politimenn skjøt varselsskudd i luften, mens andre politimenn skjøt direkte inn i folkemengden, der det også var kvinner og barn som var på plassen for å feire uavhengighetsdagen. Det fins også amatørvideo-opptak der en kan se sikkerhetsstyrker som skyter på løpende demonstranter, og som banker opp sårede som ligger på bakken⁴.

Samme dag ble flere bygninger i Zjanozen satt i brann, blant annet bygningen til Ozenmunaigaz, firmaet der de streikende oljearbeiderne hadde vært ansatt. I tillegg ble flere butikker og minibanker plyndret (Human Rights Watch 2012b, s. 100). Dagen etter, 17. desember, ble en person drept i den nærliggende landsbyen Sjetpe

³ Det knytter seg en del usikkerhet til dette tallet, og noen kilder oppgir langt høyere tall enn de offisielle (se kapittel 2.3.2).

⁴ Videopptakene er tilgjengelige på youtube. Se blant annet: <http://www.youtube.com/watch?v=hbzKzKnbk7Y>.

da politiet skjøt mot demonstranter som hadde blokkert en jernbanelinje (Amnesty International 2012, s. 2).⁵

Det offisielle tallet på drepte i urolighetene 16. desember er 15, ifølge Human Rights Watch (2012b, s. 100). Amnesty International (2012) skriver at minst 14 personer ble drept og minst 64 ble såret, mens U.S. Department of State (2013, s. 2) oppgir minst 17 drepte og over 100 sårede. Andre kilder oppgir imidlertid langt høyere tall (Amnesty International 2012, s. 2).

En reporter for Novaja Gazeta som rapporterte fra Zjanozen i dagene etter urolighetene, skriver at sykehuset og likhuset i Zjanozen var strengt bevoktet, og at ingen besøkende fikk slippe til, selv ikke for å besøke sårede slektninger som var innlagt på sykehuset. Hun intervjuer imidlertid en kvinne som hevder at hun klarte å komme seg inn på sykehuset og som hevder at hun der observerte 64 døde og 400 sårede (Kostjutsjenko 2011). Det er imidlertid ikke mulig å bekrefte disse høye tallene, og det er usikkerhet knyttet både til antall døde og sårede, og også selve hendelsesforløpet den aktuelle dagen.

Dagen etter urolighetene, den 17. desember, ble det innført en 20 dagers unntakstilstand og portforbud i Zjanozen. I tillegg ble alle telefonlinjer sperret, og flere internettsider, blant annet twitter, ble blokkert frem til 20. desember.

Det har vært anklager om vilkårlige arrestasjoner, tortur og mishandling i varetekt, samt utpressing fra politiets side, i dagene etter urolighetene 16. desember. En 50 år gammel mann skal ha dødd av skadene han fikk etter å ha blitt utsatt for mishandling i varetekt (Human Rights Watch 2012b, s. 101). Amnesty International (2012, s. 2) skriver at så mange som 700 demonstranter og mistenkte demonstranter, samt streikende oljearbeidere, ble anholdt i dagene etter 16. desember. De fleste av disse ble løslatt i løpet av noen få dager. Myndighetene har avvist anklagene om mishandling og tortur, og det har vært vanskelig for uavhengige kilder å verifisere disse rapportene da alle stedene der folk ble holdt i forvaring, var strengt bevoktet.

Det var også vanskelig for folk fra Zjanozen å reise ut av byen i tiden mens unntakstilstanden varte. I tillegg er det rapportert at sikkerhetsstyrkene aktivt hindret journalister i å rapportere fra byen. Freedom House (2012b) skriver at uavhengige journalister i stor grad ble nektet adgang til Zjanozen i de ukene unntakstilstanden varte. Til tross for at noen lokale bloggere og utenlandske reportere fikk anledning til å besøke Zjanozen flere dager etter hendelsen, ble de i den tiden de oppholdt seg i Zjanozen ledsaget av myndighetspersoner, og fikk således ikke mulighet til å snakke med ofrenes familier eller vitner til hendelsen. I tillegg var det svært vanskelig for journalister og menneskerettighetsorganisasjoner fra andre deler av Kasakhstan eller fra utlandet å få tilgang til Zjanozen.

2.3.1 Tiden etter urolighetene i Zjanozen

Menneskerettighetssituasjonen i Kasakhstan har forverret seg kraftig i etterkant av hendelsene i Zjanozen, ifølge Human Rights Watch (2013, s. 447). Helsingforskomiteen (2012) skriver at kasakhiske myndigheter i tiden etter desember 2011 har lagt press på aktivister og journalister som har forsøkt å rapportere om

⁵ For en alternativ beskrivelse av hva som hendte i Shetpe, se <http://enews.fergananews.com/articles/2795>.

hendelsen. Videre skriver de at uavhengige medier har vært utsatt for ransaker, provokasjoner og høye bøter for å ha rapportert om urolighetene og hva som har skjedd i etterkant, blant annet fra rettssakene.

Det har i etterkant av urolighetene i desember 2011 blitt reist flere straffesaker, og det har vært anklager om bruk av tortur fra myndighetenes side i forbindelse med disse straffesakene (Human Rights Watch 2012d). I juni 2012 ble 34 personer dømt for medvirkning til urolighetene i Zjanozen i desember 2011. 13 av disse ble dømt til fengsel. Flere oljearbeidere som hadde gitt informasjon til journalister og internasjonale organisasjoner i månedene mens streiken varte, var blant de fengslede (Human Rights Watch 2012d).

I tillegg har det blitt reist straffesak mot flere aktivister og opposisjonspolitikere som aktivt støttet de streikende oljearbeiderne. Lederen for det uregistrerte Alga-partiet, Vladimir Kozlov, ble arrestert i januar 2012, anklaget for å ha oppfordret til sosial splittelse. Samme måned ble også en annen Alga-aktivist, Aizjagul Amirova, arrestert. Videre har det blitt reist straffesak mot to medlemmer av opposisjonsbevegelsen Folkefronten⁶, Serik Sapargali og Bolat Atabajev, samt Zjanbolat Mamai, leder for en opposisjonell ungdomsbevegelse. Det var samme anklage som ble brukt mot disse som mot Kozlov, nemlig ”oppfordring til sosial splittelse” (Human Rights Watch 2012b, s. 101).

Alle disse personene hadde på forskjellige tidspunkt, mens streiken varte, reist til Zjanozen og offentlig gitt sin støtte til de streikende oljearbeiderne (Human Rights Watch 2012b, s. 101). Tiltalen mot Kozlov, Sapargali, Atabajev og Mamai, i tillegg til oljearbeideren Akzjanat Aminov, ble senere utvidet til ”oppfordring til å styrte den konstitusjonelle orden”, og i Kozlov og Aminovs tilfelle, ”etablere og lede en organisert gruppe med mål om å begå ett eller flere lovbrudd” (Human Rights Watch 2012c).

Vladimir Kozlov ble i oktober 2012 dømt til syv og et halvt års fengsel. I tillegg ble hans eiendommer; leilighet, biler og flere Alga-kontorer som var registrert i hans navn, beslaglagt. Akzjanat Aminov og Serik Sapargali, som ble stilt for retten samtidig med Kozlov, ble dømt til henholdsvis fem og fire års betinget fengselsstraff (Human Rights Watch 2012c). Aizjagul Amirova ble løslatt i juli 2012, og alle siktelsene mot henne ble droppet (Human Rights Watch 2012a).

Ifølge Human Rights Watch (2012c) ble Kozlov fengslet fordi han offentlig hadde kritisert kasakhstanske myndigheter. Flere NGO-er og internasjonale observatører har karakterisert anklagene mot Kozlov som politisk motiverte (U.S. Department of State 2013, s. 10). Human Rights Watch (2012c) skriver at rettssaken mot Kozlov og de andre tiltalte var preget av mangel på åpenhet, og det skal ha vært en rekke feil og mangler ved rettsprosessen i rettssaken mot Kozlov. Blant annet fikk Kozlov og hans advokater kun en dag til å lese gjennom tiltalebeslutningen. Oversettelsen fra kasakhisk, et språk Kozlov ikke behersker, var i tillegg dårlig og til tider mangelfull.

Som nevnt i forrige kapittel, er det fortsatt stor usikkerhet knyttet både til selve hendelsesforløpet den 16. desember og antall døde og sårede. En grunn til denne usikkerheten er at det fortsatt ikke har vært foretatt noen uavhengig internasjonal

⁶ ”Khalyk Maidany” på kasakhisk.

granskning av hendelsene, til tross for at kasakhiske myndigheter først samtykket til dette. Kasakhstanske myndigheter har riktignok selv foretatt en granskning av hendelsene, og også straffeforfulgt flere polititjenestemenn som var involvert i skytingen (Idrissov 2012). I tillegg ble den daværende daværende ordføreren i Zjanozen dømt til ti års fengsel for misbruk av sin stilling (RFE/RL 2012b).

Disse granskningene har imidlertid blitt kritisert (Hamm 2012, Den norske Helsingforskomiteen 2012, Amnesty International 2012), og FNs høykommissær for menneskerettigheter, Navi Pillay, har uttalt at: “[...] a precise account of exactly what happened in Zhanaozen, both during the tragic events themselves and afterwards, remains elusive.” Høykommissæren uttaler videre at det fortsatt er uklart hvorvidt bruken av makt fra politiets side var nødvendig og forholdsmessig (OHCR 2012). Human Rights Watch (2012b) skriver også at kasakhiske myndigheter har unnlatt å granske påstandene om at de 37 som ble anholdt i forbindelse med urolighetene 16. desember 2011, hadde blitt utsatt for tortur og mishandling i forbindelse med rettssaken.

Journalisten og menneskerettighetsforkjemperen Oksana Tsjelysjeva, som reiste til Zjanozen i november 2012 sammen med to fotografer, forteller at stemningen i Zjanozen fortsatt var svært spent da de besøkte byen. Folk var redde for å snakke om det som hadde hendt, og væpnet politi patruljerte i gatene (Yanovskaya 2012).

3. MENNESKERETTIGHETSSITUASJONEN

3.1 GENERELT OM MENNESKERETTIGHETSSITUASJONEN

Menneskerettighetssituasjonen i Kasakhstan har forverret seg de seneste årene. Fra å være et av landene i Sentral-Asia, som sammen med Kirgisistan, har hatt minst problemer med hensyn til menneskerettigheter, har situasjonen den siste tiden stadig blitt dårligere. En grunn til dette er at presidenten, Nursultan Nazarbajev, og hans regjering i stadig større grad forsøker å styrke sin politiske kontroll, overfor en voksende politisk opposisjonsbevegelse (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 1).

Det var forventet at menneskerettighetssituasjonen ville bedre seg i forbindelse med at Kasakhstan hadde formannskapet i Organisasjonen for Samarbeid og Sikkerhet i Europa (OSSE) i 2010, men disse forventningene har ikke blitt innfridd (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 1). Ifølge Human Rights Watch (2012d, s. 1) har situasjonen forverret seg på områder som religionsfrihet, organisasjonsfrihet, forsamlingsfrihet, tortur og rettssikkerhet.

Selv om menneskerettighetssituasjonen i Kasakhstan er av en annen karakter enn i en del av de andre landene i Sentral-Asia, som Usbekistan og Turkmenistan, står problemene likevel i kø. Demokratiske institusjoner er meget svakt utviklet, og innbyggernes mulighet til selv å velge hvem som skal styre dem er sterkt begrenset (U.S. Department of State 2013, s. 1). Sikkerhetsstyrkene er kjent for summarisk og voldelig framferd, og vilkårlig arrest og forvaring er et utbredt problem (Amnesty International 2010, s. 15). Forholdene i fengslene er kritikkverdige (U.S. Department of State 2013, s. 5). Det rapporteres om bruk av tortur både i fengsler og i varetekt

hos politiet, hvor det benyttes ekstreme metoder som for eksempel kraftige slag og kvelning for å oppnå tilståelser (UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment 2009, s. 20). Rettssystemet er preget av korrupsjon, og få saker blir behandlet på en juridisk korrekt måte (U.S. Department of State 2013, s. 8).

Saken mot Jevgenij Zhovtis, menneskerettighetsforkjemperen og lederen av menneskerettighetsorganisasjonen Kazakhstan International Bureau for Human Rights and Rule of Law, er en av de mest omtalte menneskerettighetssaken fra Kasakhstan i utenlandsk media de siste par årene. Gjennom en svært kontroversiell rettssak etter en tragisk bilulykke, ble Jevgenij Zhovtis dømt til fire års fengsel i 2009, men ble løslatt etter et amnesti i februar 2012 (U.S. Department of State 2013, s. 10). Zhovtis fikk i 2010 Andrej Sakharovs Frihetspris i regi av Den norske Helsingforskomiteen.

Saken mot lederen av det uregistrerte partiet Alga, Vladimir Kozlov, som i oktober 2012 ble dømt til flere års fengsel, har også vært mye omtalt. Rettssaken er av menneskerettighetsorganisasjoner karakterisert som politisk motivert (se kapittel 2.3.1).

I 2002 ble det etablert et ombudsmannskontor. Ombudsmannen har imidlertid sterkt begrensede muligheter for påvirkning, og har ikke makt til å undersøke klager som angår presidenten, parlamentet, regjeringen, konstitusjonsrådet, riksanklageren, valgkommisjonen eller domstolene. Ombudsmannen har likevel myndighet til å undersøke forholdene i varetekt og fengsler, samt overgrep begått av politiet (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 4).

3.2 YTRINGSFRIHET

Ytringsfrihet er garantert i grunnloven, men dette respekteres ikke i praksis. Myndighetene bruker en rekke metoder for å kontrollere media og begrense ytringsfriheten, som lover, trakassering, restriksjoner på bruk av internett og bruk av strafferetten (U.S. Department of State 2013, s. 11).

Kasakhstan kommer på 160. plass på Reportere uten grensers pressefrihetsindeks for 2013, noe som innebærer at landet har rykket ned 6 plasser fra 2012. Til sammenligning ligger Kirgisistan, det mest liberale landet i regionen, på 106. plass, mens Turkmenistan, det mest undertrykkende, ligger på 177. plass, nesten helt nederst på listen. De andre landene i regionen, Usbekistan og Tadsjikistan, ligger på henholdsvis 164. og 123. plass (Reporters Without Borders 2013a).

Pressen er ikke uavhengig og myndighetenes kontroll er stadig blitt strengere. Cirka 16 prosent av landets medieselskaper er eid av myndighetene. De fleste av de privateide avisene og fjernsynsselskapene mottar statlig støtte og antas å være eid av selskaper som er kontrollert av presidentens familie eller personer som er lojale mot presidenten (U.S. Department of State 2013, s. 12). Det er anslått at høyst 15 prosent av samtlige medier i praksis er uavhengige (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 5). Opposisjonens tilgang til media er dermed svært begrenset. Myndighetene har dessuten kontroll over trykkefasilitetene, noe som i seg selv virker begrensende på hva som kommer på trykk (Freedom House 2012b, s. 203).

Myndighetene kan også gripe inn mot mediene ved å tilbakekalle lisensen som de må ha for å kunne operere. Av den grunn er det vanlig med selvsensur (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 5).

Også når det gjelder ytringsfrihet har situasjonen forverret seg etter hendelsene i Zjanozen i desember 2011 (Mukhametrakhimova 2013). I desember 2012 ble flere uavhengige medier i opposisjon til myndighetene stengt etter at de av retten hadde blitt karakterisert som ekstremistiske. Dette gjaldt avisen Respublika⁷, samt 23 internettsider som publiserte innhold fra Respublika. I tillegg ble nyhetssiden Stan TV, satellitt-tv-kanalen K+ og avisen Vzgljad stengt. Kjennelsen mot disse mediene hadde, ifølge Reportere uten grenser (2013b), sammenheng med disse medienes rapportering av hendelsene i Zjanozen i 2011. Samme måned ble også det uregistrerte opposisjonspartiet Alga i en rettssak karakterisert som ekstremistisk og av den grunn forbudt (Lillis 2012). Lederen for Alga ble i oktober 2012 dømt til syv og et halvt års fengsel, blant annet for å ha oppfordret til sosial splittelse (se kapittel 2.3.1).

Trakassering og vold mot uavhengige journalister som uttaler seg kritisk mot myndighetene, er utbredt (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 5). Journalister som forsøker å rapportere om sensitive temaer, risikerer vanskeligheter. For eksempel var det flere journalister som opplevde trakassering og å bli fysisk angrepet fordi de rapporterte om de streikende oljearbeiderne i Zjanozen. Uavhengige journalister ble forhindret fra å rapportere i dagene etter urolighetene i desember 2011 (Freedom House 2012b).

Flere journalister har også blitt ilagt bøter på grunn av angivelige fornærmelser mot myndighetspersoner (HRW 2013, s. 3). 7. desember 2012 ble menneskerettighetsaktivisten Vadim Kuramsjin dømt til 12 års fengsel for utpressing. Rettssaken mot Kuramshin skal ha vært preget av en rekke feil og mangler, og det er mye som tyder på at bakgrunnen for rettssaken er arbeidet hans for å skape oppmerksomhet rundt tortur og mishandling av fanger (International Partnership for Human Rights, the Netherlands Helsinki Committee & the Norwegian Helsinki Committee 2012).

Videre skal journalisten og ateisten Aleksander Kharlamov ha blitt underlagt tvungne psykiatriske undersøkelser. Han er anklaget for å ha oppfordret til religiøst hat på bakgrunn av religionskritiske tekster han har skrevet. Den egentlige årsaken til fengslingen skal imidlertid være en kritisk artikkel han har skrevet om rettssaken mot en politimann (Corley 2013a).

3.3 RELIGIONSFRIHET

Det har skjedd en innstramming av religionsfriheten de siste årene. I oktober 2011 kom det en ny restriktiv religionslov. Denne loven har blitt kritisert både av OSSE, menneskerettighetsorganisasjoner og religiøse grupperinger innad i Kasakhstan. Den nye loven setter blant annet strenge krav til registrering av religiøse organisasjoner, og all religiøs aktivitet utover det som er godkjent av myndighetene, er forbudt.

⁷ I tillegg til Respublika gjaldt forbudet også åtte forskjellige versjoner av avisen som hadde blitt opprettet for å unngå straffeforfølgelse (Reporters Without Borders 2013b).

Ifølge loven var alle religiøse organisasjoner nødt til å registrere seg på nytt innen 25. oktober 2012 for å bli offentlig godkjent.

Den nye loven setter som krav at religiøse organisasjoner skal ha et visst antall medlemmer for å kunne registrere seg. For å kunne registrere seg på lokalt nivå, må organisasjonen ha minst 50 medlemmer, mens den må ha minst 500 medlemmer for å kunne registreres på regionalt nivå. En religiøs organisasjon på nasjonalt nivå må ha minst 5000 medlemmer. Disse kravene gjør det svært vanskelig for mindre religiøse organisasjoner å kunne registrere seg på nasjonalt nivå. En religiøs organisasjon som kun er lokalt registrert, kan ikke operere utenfor det området der den er registrert (U.S. Department of State 2012, s. 2-3). I tillegg er "Loven om administrative forseelser" endret slik at ethvert brudd på den nye religionsloven kan straffeforfølges (U.S. Department of State 2012, s. 3).

De fleste religiøse organisasjonene som søkte om det, ble offentlig godkjent etter at de i oktober 2012 måtte registrere seg på nytt. Det var likevel noen organisasjoner som ikke ble godkjent fordi de ikke hadde tilstrekkelig antall medlemmer. I tillegg var det noen få grupper som ble nektet registrering av religiøse grunner. Dette gjaldt blant annet scientologikirken og Ahmadiyya (U.S. Department of State 2012, s. 1). Human Rights Watch (2012d) skriver imidlertid at det skal være flere hundre små religiøse organisasjoner som har vært nødt til å stenge fordi de hadde færre enn 50 medlemmer, og derfor ikke fikk offentlig godkjenning. Flere religiøse grupper som ble nektet registrering, skal ha karakterisert avgjørelsene som feilaktige og tilfældige. For eksempel skal en protestantisk menighet ha blitt stengt med begrunnelsen om at de hadde oppgitt feilaktige opplysninger fordi en av grunnleggerne døde rett før registreringsfristen (Bayram 2012).

Forum 18, en organisasjon som rapporterer om brudd på religionsfriheten i ulike land, rapporterer om arrestasjoner, fengslinger og bøtelegging av troende, samt sensur av religiøs litteratur og overvåking og ransakinger av religiøse møter (Corley 2013c & Corley 2013d). En protestantisk pastor ble 17. mai 2013 arrestert og dømt til to måneders varetektsfengsel anklaget for bevisst å ha påført skade på den psykiske helsen til et medlem av menigheten. Bakgrunnen for tiltalen skal ha vært at et kvinnelig kirkemedlem angivelig skal ha "mistet forstanden" etter at det under en messe ble sunget og talt i tunger (Corley 2013d).

Forum 18 skriver videre at uavhengige moskeer og moskeer der majoriteten av menigheten tilhører etniske minoriteter, har opplevd problemer med å registrere seg (Bayram 2013). For eksempel er alle Ahmadiyya-moskeene blitt stengt. Også Jehovas vitner skal, ifølge Forum 18, være spesielt utsatt for reaksjoner fra myndighetenes side, og medlemmene har vært utsatt for anholdelser, bøtelegging og konfiskering av religiøs litteratur (Corley 2013b).

Den islamistiske organisasjonen Hizb-ut-Tahrir⁸ er forbudt i Kasakhstan, og flere Hizb-ut-Tahrir-medlemmer har vært arrestert og fengslet. I november 2012 ble et antatt medlem av den forbudte organisasjonen dømt til seks års fengsel etter å ha blitt arrestert i det han delte ut løpesedler med ekstremistisk innhold (RFE/RL 2012a). I tillegg er Islamic Movement of Uzbekistan (IMU), Jamaat of Central Asian

⁸ Hizb-ut-Tahrir er en islamistisk organisasjon (eller parti) som har som målsetning å opprette et pan-islamisk kalifat i det som oppfattes som den muslimske delen av verden, blant annet Sentral-Asia (Landinfo 2008, s. 18).

Mujahedins, Islamic Party of Eastern Turkestan (en uigursk separatistgruppe), samt Al-Qaeda og Det muslimske brorskapet forbudt i Kasakhstan (RFE/RL 2006). I februar 2013 ble i tillegg den islamske organisasjonen Tablighi Jamaat forbudt (RFE/RL 2013).

Medlemmer av Hizb-ut-Tahrir skal ifølge Amnesty International (som sitert i Mukhamedtrakhimova 2011) være de som oftest opplever reaksjoner fra sikkerhetsstyrkene sin side, men også medlemmer av ulike salafistgrupper, wahhabitter⁹ og ahmadyya-muslimer skal være utsatt for reaksjoner. Antallet personer som har blitt anholdt og dømt for kriminelle aktiviteter knyttet til medlemskap i ulovlige islamske grupper og bevegelser har, ifølge Amnesty International (som sitert i Mukhamedtrakhimova 2011), økt de siste ti årene.

3.4 BRUK AV TORTUR

Til tross for at tortur er forbudt ved lov, er det rapportert om at tortur og mishandling begått av politi og fengselsansatte forekommer (U.S. Department of State 2013, s. 3). FNs spesialrapportør om tortur (2009, s. 20) skriver at: "[...] the use of torture and ill-treatment goes beyond isolated instances." Spesialrapportøren skriver videre at han har mottatt flere troverdige rapporter om bruk av metoder som slag med nevene, plastikkflasker fylt med sand og køller; samt spark og kvelning med plastikkposer og gassmasker. I flere tilfeller ble disse anklagene støttet av medisinske bevis. EMD uttaler i en dom fra november 2009 at: "[...] it appears that [in Kazakhstan] any criminal suspect held in custody runs a serious risk of being subjected to torture or inhuman or degrading treatment, sometimes without aim or purpose" (EMD 2009, s. 30).

Dårlig opplæring innen politiet er en av årsakene til at tortur og mishandling fortsatt er utbredt i varetekt. Polititjenestemenn har ofte dårlig forståelse både for kasakhstansk lovgivning og internasjonale menneskerettigheter (Amnesty International 2010, s. 6). Det svenske utenriksdepartementet skriver imidlertid at kasakhstanske myndigheter har gjort visse grep for å komme problemet til livs, blant annet ved utdanning av ansatte innen politiet (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 3).

Tortur forekommer som oftest i varetekt for å tvinge frem tilståelser, ifølge U.S. Department of State (2013 s. 3). Amnesty International (2010, s. 10) skriver at de fleste anklagene om tortur og mishandling som de og kasakhstanske menneskerettighetsorganisasjoner har fått rapporter om, er fra personer som har blitt holdt i varetekt hos politiet, eller som har blitt anholdt av den nasjonale sikkerhetstjenesten. Videre skriver Amnesty (2010, s. 10) at tortur og mishandling blir brukt som et middel i kampen mot terror, og at det ofte er den nasjonale sikkerhetstjenesten som står bak.

Blant gruppene som er spesielt utsatt i denne sammenhengen, er medlemmer av uregistrerte eller forbudte islamistiske grupperinger og partier, samt asylsøkere fra Kasakhstans naboland, særlig Kina og Usbekistan (Amnesty International 2010, s.

⁹ Wahhabisme er en streng fundamentalistisk retning innen sunni-islam som ble grunnlagt på den arabiske halvøy på 1700-tallet. Wahhabister lever strengt etter Koranen og sunna slik de mener profeten Muhammed og de første generasjonene av muslimer etter ham gjorde (Wikipedia b).

6). De fleste tilfeller av tortur og mishandling skal, ifølge Amnesty International (2010, s. 10), skje i tidsrommet før personen blir formelt anholdt, det vil si før anholdelsen blir registrert av politiet. Amnesty International (2010, s. 15) skriver at de har fått mange rapporter fra familiemedlemmer som hevder at deres slektninger hadde blitt torturert eller blitt utsatt for mishandling for å tvinge frem tilståelser av lovbrudd som de mishandlede selv hevdet at de ikke hadde begått.

Amnesty International (2010, s. 12) skriver at de har blitt fortalt at flesteparten av polititjenestemenn jobber etter et uoffisielt kvotesystem, hvor de blir vurdert ut fra hvor mange saker de har klart å oppklare. Et slikt system øker risikoen for at polititjenestemenn vil utsette anholdte for tortur for å få frem en tilståelse og på den måten løse saken. Antallet anholdelser skal, ifølge Amnesty International (2010, s. 12), ha en tendens til å øke mot slutten av året slik at politistasjonene kan nå sitt årlige mål.

Det har vært rapporter om at politiet brukte hardhendte metoder mot personer som ble arrestert i forbindelse med urolighetene i Zjanozen i desember 2011 (se kapittel 2.3.1). Flere av de anholdte hevder at de blant annet ble slått med køller, tvunget til å kle seg nakne og utsatt for ekstrem kulde. Også tiltalte under rettssaken i forbindelse med urolighetene, hevdet at de hadde blitt utsatt for psykologisk og fysisk mishandling. Det har imidlertid ikke blitt satt i gang noen etterforskning av disse anklagene (Human Rights Watch 2013, s. 2-3).

Det er få som klager etter å ha blitt utsatt for tortur, ifølge Amnesty International (2010, s. 20). Grunner til dette kan være manglende tro på at klagen vil føre frem, frykt for represalier mot dem selv eller familiemedlemmer, eller at de ikke er kjent med at tortur er straffbart og at dette er noe de har rett til å klage på. Straffrihet for offentlige tjenestemenn er et problem i Kasakhstan (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 4), og kasakhstanske myndigheter har fått kritikk fra menneskerettighetsorganisasjoner for at den juridiske definisjonen av tortur er altfor vag og at straffen for å utøve tortur er for mild. De hevder videre at når gjerningsmennene blir dømt, blir de ofte dømt for maktmisbruk og ikke for tortur. For eksempel ble seks politimenn som var anklaget for bruk av tortur, frifunnet, og i stedet dømt for misbruk av makt. Politimennene ble idømt ett års fengsel og 500 000 kasakhiske tenge (3300 USD) i bot (U.S. Department of State 2013, s. 4).

Ifølge det svenske utenriksdepartementet (2012, s. 3) har det vært tilfeller der polititjenestemenn og fengselsansatte har blitt tiltalt og dømt for bruk av tortur, men Landinfo har ikke funnet informasjon om konkrete saker der polititjenestemenn er blitt dømt for bruk av tortur.

I 2012 ble to politimenn fra Saragasj distrikt sør i Kasakhstan tiltalt for å ha utøvd tortur for å få frem tilståelser fra tre menn som var mistenkt for tyveri. I oktober 2012 ble sjefen for Starogorodskij politidistrikt i Temirtau sagt opp, og tre politimenn ble arrestert etter at to personer skal ha blitt torturert. Ifølge innenriksdepartementet skal politimennene ha tilstått bruk av tortur (U.S. Department of State 2013, s. 4). Landinfo kjenner ikke til utfallet i disse to sakene.

3.5 FORHOLDENE I FENGSELENE

U.S. Department of State beskriver forholdene i fengslene som ”harsh and sometimes life threatening” (U.S. Department of State 2013, s. 5). Myndighetene har riktignok i

samarbeid med ulike menneskerettighetsorganisasjoner foretatt tiltak for å forbedre forholdene, og det er rapportert om visse forbedringer (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 3). Imidlertid er fengslene fortsatt overfylte og preget av dårlig behandling av de innsatte, samt mangel på mat og medisiner (U.S. Department of State 2013, s. 5; Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 3). De sanitære forholdene er mangelfulle, noe som medfører spredning av sykdommer som tuberkulose og hiv/aids (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 3). Det er også rapportert om mangel på medisiner og medisinsk personale, samt manglende oppfølging av behandling av fanger med hiv (U.S. Department of State 2013, s. 5).

3.6 RETTSVESENET

Ifølge grunnloven skal domstolene være uavhengige, men er i praksis underlagt den utøvende makt, og i siste instans presidenten. Presidenten nominerer kandidater til høyesterett, og kan både utpeke og avsette dommere i de regionale og lokale domstolene (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 4).

Korrupsjon er utbredt i rettssystemet, og forekommer i alle stadier av rettsprosessen. Dommere, statsadvokater og andre offentlig ansatte tar i mot bestikkelser i bytte mot fordelaktige dommer i et flertall av alle saker, ifølge advokater og menneskerettighetsobservatører i Kasakhstan (U.S. Department of State 2013, s. 8). Også det svenske utenriksdepartementet (2012, s. 4) oppgir at korrupsjon er utbredt i rettssystemet. Ifølge Freedom House er korrupsjon akseptert som noe helt naturlig, og mange i Kasakhstan føler at rettssystemet kun fremmer interessene til de med makt og penger. For små og middelsstore lovbrudd er det å gi bestikkelser sett på som en effektiv måte å få saken løst til sin egen fordel (Dave 2012).

Kasakhstanske og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner påpeker en rekke problemer innen rettsvesenet. Forhold som nevnes er brudd på rettsprosedyren, mangelfull klargjøring av tiltaltes rettigheter og unnlatelse fra dommeres side til å undersøke anklager om at tilståelser har kommet frem ved bruk av tortur. Særlig i saker som synes å være politisk motivert, er mangel på rettssikkerhet et problem (U.S. Department of State, s. 10). Som bevis legges det stor vekt på tilståelse fra den tiltalte. Det tas som oftest ikke hensyn til anklager om at tilståelsen har kommet frem ved bruk av tortur (U.S. Department of State, s. 10).

3.7 DØDSSTRAFF

I 2003 ble det innført et moratorium på praktiseringen av dødsstraff, og i 2009 ble dødsstraff nærmest totalt avskaffet. Dødsstraff kan imidlertid fortsatt idømmes personer som er tiltalt for terrorisme og spesielt alvorlige forbrytelser begått i krigstid (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 3).

3.8 KORRUPSJON

Korrupsjon er et omfattende problem i Kasakhstan, men er likevel mindre utbredt enn i de andre tidligere sovjetrepublikkene i Sentral-Asia. Kasakhstan ligger på 133. plass av 180 land på Transparency Internationals "Corruption Perceptions Index" for 2012 der 174. plass er det mest korrupte. Til sammenligning kan det nevnes at nabolandene Kirgisistan, Turkmenistan og Usbekistan ligger på henholdsvis 154. plass (Kirgisistan) og 170. plass (Turkmenistan og Usbekistan). Tadsjikistan ligger på 157. plass (Transparency International 2012).

Freedom House (Dave 2012) beskriver korrupsjonen i Kasakhstan som systematisk. Også U.S. Department of State (2013, s. 1) oppgir at korrupsjon er utbredt. En undersøkelse fra november 2008 viste at 72 prosent av innbyggere i Kasakhstan har vært i situasjoner der korrupsjon har vært involvert. Toll- og skattemyndigheter, politi, ansatte i helsetjenesten, samt dommere, toppet listen over instanser som tok i mot bestikkelser (Lillis 2009a).

Makteliten bruker sine posisjoner til å skaffe seg kontroll og til å fordele ressurser, både som en måte å oppnå personlig vinning på, og for å skaffe seg immunitet fra straffeforfølgelse (Dave 2012).

I 1994 ble det opprettet en egen enhet innenfor statsadministrasjonen som skulle sørge for at enkeltindivider ikke skulle berike seg urettmessig. Enheten som i dag heter Agency of the Republic of Kazakhstan on fighting with Economic and Corruption Crimes har som oppgave å avsløre og undersøke økonomisk kriminalitet og korrupsjon. Enheten rapporterer direkte til presidenten (Landinfo 2011a, s. 11). Freedom House (Dave 2012) skriver imidlertid at det mangler et genuint uavhengig organ som jobber med bekjempelse av korrupsjon. Dette, sammen med flere angrep på undersøkende journalister, er med på å forsterke mangelen på gjennomsiktighet og gjør det umulig å identifisere og undersøke misbruk av statlige midler (Dave 2012). Ifølge U.S. Department of State (2013, s. 1) er straffrihet et problem. Særlig gjelder dette personer som har forbindelser til regjeringen eller politiet (U.S. Department of State 2013, s. 1). Det har riktignok vært flere høyere embetsmenn som har blitt dømt for korrupsjon de seneste årene (Dave 2012), men det har også blitt hevdet at myndighetenes anti-korrupsjonstiltak har blitt brukt som et politisk virkemiddel for å fjerne brysomme personer (Lillis 2009b; 2010a).

Korrupsjon er utbredt i rettssystemet. (se kapittel 3.6) , og innen helsevesenet (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 8). Ifølge en artikkel fra Transitions Online fra 2007 er det vanlig å gi gaver eller penger til leger og sykehusansatte for å få bedre pleie, få tilgang til medisiner eller dyre behandlinger, eller for å komme først i behandlingsskøen. Dette til tross for at grunnbehandling på de fleste statlige sykehus og klinikker i prinsippet skal være gratis. Det hender også at pasienter blir nektet behandling hvis de ikke gir bestikkelser (Burns 2007).

Også innen høyere utdanning er korrupsjon utbredt, og det er vanlig å gi bestikkelser for å bestå eksamen (Freedom House 2012).

Ifølge det svenske utenriksdepartementet (2012, s. 5) er det visse temaer som det er tabu å omtale i media, til tross for at sensur er forbudt ved lov. Blant annet gjelder dette korrupsjon på høyt nivå. I august 2009 ble journalisten Ramazan Esergepov dømt til tre års fengsel for å ha røpet sikkerhetsgraderte dokumenter. Han ble arrestert i januar 2009 etter å ha publisert en artikkel hvor det ble hevdet at en medarbeider i sikkerhetstjenesten (KNB) hadde forsøkt å påvirke dommeren og statsadvokaten i en skatteunndragelsessak (Reporters Without Borders 2009; FIDH 2011, s. 461). Ifølge Reportere uten grenser var rettssaken mot Esergepov preget av flere uregelmessigheter, og viste at: “[...] it is clearly still more dangerous to expose bribery and corruption in [Kazakhstan] than to engage in it.” (Reporters Without Borders 2009).

4. SITUASJONEN FOR SPESIFIKKE GRUPPER

4.1 ETNISKE MINORITETER

4.1.1 Russere og andre slaviske folk (hviterussere og ukrainere)

Det er to hovedkategorier av russere bosatt i Kasakhstan i dag. Den første gruppen er kosakkene, som er etterkommere etter rømte russiske bønder som bosatte seg i de sørlige og østlige grenseområdene i Russland, hovedsakelig på 1800-tallet, og som fungerte som grensevakter på grensen mot den kasakhiske steppen. Den andre gruppen består av russere og andre slaviske folk (ukrainere og hviterussere) som bosatte seg i Kasakhstan i flere perioder under Sovjet-tiden (Minority Rights Group International 2008). Den russiske innvandringen til Kasakhstan var så stor under Sovjet-tiden at etniske kasakher på et tidspunkt utgjorde et mindretall av befolkningen (Minority Rights Group International 2008). Imidlertid har en stor andel av russerne forlatt landet siden selvstendigheten. En grunn til dette skal være myndighetenes pro-kasakhiske politikk og et pessimistisk syn på russeres rolle i et fremtidig Kasakhstan (Independent expert on minority issues 2010, s. 11). I de nordlige og østlige fylkene i Kasakhstan utgjør russisk-språklige fortsatt en majoritet (Minority Rights Group International 2008).

Enkelte russere hevder at de som etniske russere opplever diskriminering i Kasakhstan, blant annet på grunn av utskiftning av russere i alle statlige stillinger, og myndighetenes ønske om å få etniske kasakher til å bosette seg i områder der slavere har vært i flertall (Minority Rights Group International 2008). Den russiske befolkningen har mistet mange av sine privilegier etter Sovjetunionens fall. Tidligere satt russerne i de mest fremtredende og viktigste posisjonene i samfunnet. Dette er nå endret. Etter at Kasakhstan ble selvstendig i 1991, har kasakhenes innflytelse i landet økt (Minority Rights Group International 2008).

Mange russere har forlatt landet fordi de av økonomiske grunner ikke ser for seg en fremtid i Kasakhstan. Det foreligger imidlertid ikke opplysninger om at den russiske befolkningen opplever diskriminering på andre områder enn innenfor enkelte deler av arbeidsmarkedet. Landinfo har heller ikke funnet rapporter som tilsier at etniske russere, ukrainere eller hviterussere, har vært utsatt for overgrep som følge av sin etnisitet.

4.1.2 Uigurer

Uigurer er en tyrkisktalende, hovedsakelig muslimsk, folkegruppe som for det meste er bosatt i Xinjiang-provinsen i Kina.

Det antas å bo mellom 225 000 og 300 000 uigurer i Kasakhstan. Mange av disse har bodd der lenge, gjerne i generasjoner, og har således kasakhstansk statsborgerskap, men det er uklart hvor mange dette gjelder. De fleste uigurene i Kasakhstan bor i Almaty-regionen (Landinfo 2012, s. 5).

Uigurer har utvandret til Kasakhstan fra Xinjiang gjennom mange år. Noen kom allerede på 1800-tallet, mens den største bølgen av uigurer kom på 1950- og 1960-tallet. Mange kom også i tiden rett etter Sovjetunionens oppløsning. Det er dessuten

en del uigurer som har kommet de seneste årene, samt en del som driver handel frem og tilbake over grensen til Kina (Landinfo 2012, s. 5).

På 1990-tallet fantes det et dynamisk kulturelt miljø blant uigurer i Almaty, og det hersket en relativt liberal stemning. Utover på 1990-tallet økte imidlertid presset fra Kina, som var bekymret for en økende internasjonalisering av uigur-spørsmålet. I 1999 inngikk Kasakhstan og Kina en gjensidig avtale om ikke å tolerere ”separatistgrupper fra hverandres land” på deres jord (Landinfo 2012, s. 6).

De som kom på 1800-tallet, er godt integrert, og mange har kasakhstansk statsborgerskap. Når det gjelder gruppen av uigurer som kom til Kasakhstan på 1950- og 1960-tallet, er kildene mer uklare på hvilken status disse har, og om de er kasakhstanske statsborgere eller ikke. Det ser imidlertid ut til at mange kinesiske uigurer som kom til Kasakhstan for mange år siden, eller i det minste før innstramningen rundt år 2000, har fått legalisert oppholdet sitt. For de uigurene som kom etter dette, har det blitt vanskelig eller tilnærmet umulig å legalisere oppholdet (Landinfo 2012, s. 13-15).

Situasjonen i dag avhenger mye av hvilken gruppe uigurer man faller inn under. Er man blant de lengeværende som er godt integrerte og ikke åpent politisk aktive, eksempelvis for uigurenes sak i Xinjiang, kan situasjonen være uproblematisk. Tilhører man derimot de mer nylig ankomne, eller hvis man er politisk engasjert i uigurenes sak i Kina, kan situasjonen være vanskelig (Landinfo 2012, s. 7).

Det foreligger ikke informasjon om at uigurer er spesielt utsatt for trakassering og overgrep som følge av sin etnisitet, selv om det svenske utenriksdepartementet (2012, s. 10) skriver at en del mindre minoriteter, som uigurer og dunganer, kan føle seg diskriminert. Ifølge Independent expert on minority issues (2010, s. 18) er uigurer og andre minoriteter ”reportedly excluded from various economic, political and employment opportunities” på grunn av manglende kasakhiskkunnskaper (Independent expert on minority issues 2010, s. 11). Det skal også være en økende stereotypifisering av uigurer som ekstremister og terrorister (Independent expert on minority issues 2010, s. 18).

Etter at kasakhstanske myndigheter overtok ansvaret for migrasjons- og asylfeltet i landet 1. januar 2010, har situasjonen for kinesiske uigurer som kommer til Kasakhstan, blitt vanskeligere. Tidligere kunne denne gruppen søke om flyktningstatus via UNHCRs kontor i Almaty og bli gjenbosatt i et tredje land. Etter at myndighetene i landet overtok ansvaret for asylsaksbehandlingen, blir ikke uigurer lenger innvilget flyktningstatus og kan dermed heller ikke bli gjenbosatt i et tredje land. Det er også svært vanskelig for dem å legalisere oppholdet sitt i Kasakhstan i form av oppholdstillatelse eller statsborgerskap. De oppholder seg dermed i landet uten formell status (Landinfo 2012, s. 15).

Menneskerettighetsorganisasjoner i landet opplyser at enkelte kinesiske uigurer kan stå i fare for å bli deportert til Kina og viser til det såkalte Shanghai-samarbeidet¹⁰

10 Shanghai-gruppen er en mellomstatlig organisasjon som ble grunnlagt 14. juni 2001 av lederne i Kina, Russland, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan og Usbekistan. Hovedoppgaven for organisasjonen er regional sikkerhet rettet mot kampen mot terrorisme, separatisme og ekstremisme. Organisasjonen fremmer også kulturelt og økonomisk samarbeid.

som er en sammenslutning mellom Russland og Kina og de fem sentralasiatiske landene om sikkerhetspolitiske og økonomiske spørsmål. Shanghai-samarbeidet innebærer også en avtale om gjensidig utlevering (Landinfo 2012, s. 16-17).

Fram til 1997 var det ingen begrensninger på inn- og utreise til Xinjiang for verken kinesiske eller kasakhiske uigurer. Dette er nå endret. Mens grensene mellom landene i Sentral-Asia er svært porøse, er grensene mellom Kina og Kasakhstan i dag godt bevoktet (Landinfo 2012, s. 11).

4.2 KVINNENES SITUASJON

Vold mot kvinner, også i hjemmet, er et problem i Kasakhstan (U.S. Department of State 2013, s. 27). Kvinner på landsbygda diskrimineres mer enn kvinner i byene, og er også mer utsatt for vold i hjemmet (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 10).

Familievold er forbudt ved lov, og kan straffes med opp til ti års fengsel (U.S. Department of State 2013, s. 27). Loven gir også en klar definisjon på hva som regnes som familievold, angir hvordan slike saker skal straffeforfølges og angir retningslinjer for hvordan myndighetene kan forhindre vold i hjemmet. Ifølge loven kan det utstedes besøksforbud på ti dager, og brudd på besøksforbudet kan straffes med ti dagers fengsel eller en bot på 50 USD (Rysaliev 2011). Det fins også en egen politienhet som er spesielt trent for å ta seg av vold i hjemmet. Imidlertid lider denne enheten av blant annet mangel på finansiering og uklare prosedyrer, noe som hindrer enhetens effektivitet og objektivitet (The Advocates for Human Rights 2010).

Til tross for disse positive tiltakene, hevder NGO-er at vold mot kvinner fortsatt er et alvorlig problem, og lokale aktivister hevder at hver fjerde familie er utsatt for vold i hjemmet (U.S. Department of State 2013, s. 27). I en undersøkelse utført av det kasakhiske innenriksdepartementet i 2002, oppgav 52 prosent av kvinnene at de hadde vært utsatt for mishandling i hjemmet (U.S. Department of State 2004). Forøvrig finnes det lite nyere offentlig statistikk på hvor mange kvinner som er utsatt for vold i hjemmet (U.S. Department of State 2013, s. 27).

Mange av kvinnene som anmelder familievold, velger å trekke anmeldelsen på grunn av økonomisk avhengighet til den som utfører volden (The Advocates for Human Rights 2010). I tillegg er mange av ofrene redde for å snakke med politiet, noe som gjør det svært vanskelig å ta saken videre til retten (Rysaliev 2011).

Holdninger om at vold i hjemmet er noe som tilhører privatsfæren er vanlige, og gjør seg også gjeldende hos politiet. I en del tilfeller har politiet forsøkt å overtale kvinner som anmelder vold, til ikke å gå videre med saken (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 11; The Advocates for Human Rights 2010; U.S. Department of State 2013, s. 28). Ifølge U.S. Department of State (2013, s. 27-28) grep politiet inn kun dersom de mente at volden var av livstruende karakter. Av de sakene der politiet grep inn, ble det satt i gang etterforskning i kun 10 prosent av sakene.

U.S. Department of State (2013, s. 28) skriver at kasakhstanske myndigheter oppgir at det finnes 29 krisesentre for kvinner og to for menn. Imidlertid hevder lokale NGO-er at det faktiske antallet aktive krisesentre er mye lavere. Det fins i tillegg flere NGO-er som gir assistanse til voldsofre.

Brudrov forekommer i Kasakhstan, og har blitt vanligere etter Sovjetunionens oppløsning. Brudrov forekommer stort sett i de sørlige områdene av Kasakhstan (Werner 2009, s. 316). Det skilles mellom ”non-consensual bride abductions”, der bortføreren bruker makt eller lurer kvinnen hjem til seg for så å tvinge eller overtale henne til å gifte seg med ham, og ”consensual bride abductions”, der det hele er et avtalt spill og hvor bruden også i en del tilfeller selv er med på å arrangere bortføringen.

Ifølge Cynthia Werner (2009, s. 321) har det skjedd en økning i antall ”non-consensual bride abductions”. Det er regnet som skamfullt både for kvinnen og hennes familie dersom hun forlater huset til bortføreren. Av den grunn er det mange kvinner som velger å bli, selv om de i utgangspunktet ikke ønsket å gifte seg med mannen som har bortført dem (Werner 2009, s. 323).

Til tross for at det fins problemer når det gjelder vold mot kvinner i Kasakhstan, er det, ifølge det svenske utenriksdepartementet, mange innenlandske observatører som mener at det finnes en genuin politisk vilje til å fremme en aktiv og gjennomgripende likestillingspolitikk (Svenska Utrikesdepartementet 2012, s. 9).

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan (2011). *Results of the 2009 National population census of the Republic of Kazakhstan*. Analytical Report. Astana: Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan. Tilgjengelig fra <http://www.eng.stat.kz/publishing/DocLib/2011/%D0%90%D0%9E%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC.pdf> [lastet ned 16. april 2013]
- Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan (2012). *Statistical Yearbook "Kazakhstan in 2011"*. Astana: Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan. Tilgjengelig fra http://www.eng.stat.kz/publishing/DocLib/2012/статистический_годовик_2011_20_англ.pdf [lastet ned 16. april 2013]
- Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan (u.å.). *The Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan*. Astana: Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan. Tilgjengelig fra <http://www.eng.stat.kz/Pages/default.aspx> [lastet ned 18. juni 2013]
- Amnesty International (2010, 22. mars). *Kazakhstan: No effective safeguards against torture*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR57/001/2010/en/88639715-0122-4cdd-ab15-9583ec80f30d/eur570012010en.pdf> [lastet ned 28. mai 2013]
- Amnesty International (2012, 21. mars). *Kazakhstan: Progress and nature of official investigations called into question 100 days after violent clashes between police and protesters in Zhanaozen*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR57/001/2012/en/dec9e63e-eb7a-4c69-be68-fee6690d6465/eur570012012en.pdf> [lastet ned 8. mai 2013]
- Bayram, M. (2012, 11. desember). KAZAKHSTAN: Mosques and churches forcibly closed. *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1780 [lastet ned 23. mai 2013]
- Bayram, M. (2013, 25. januar). KAZAKHSTAN: "Protect us from officials' lawlessness". *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1794 [lastet ned 24. mai 2013]
- BBC (2011, 4. februar). Kazakhstan's Nursultan Nazarbayev calls early election. *BBC News*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12362915> [lastet ned 29. april 2013]
- Burns, W. (2007, 12. desember). Take Two Aspirin and Give me a Gift. *Transitions Online*. Tilgjengelig fra <http://www.tol.org/client/article/19238-take-two-aspirin-and-give-me-a-gift.html> [lastet ned 14. juni 2013]
- Campaign Kazakhstan (2012, 8. oktober). Esenbek Ukteshbayev of Zhanartu explains the Zhanaozen massacre. *Campaign Kazakhstan*. Tilgjengelig via You Tube på <http://www.youtube.com/watch?v=iYtZHoUYhAo> [lastet ned 8. mai 2013]
- Corley, F. (2013a, 18. april). KAZAKHSTAN: Imprisoned atheist mad, bad, or neither? *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1826 [lastet ned 24. mai 2013]
- Corley, F. (2013b, 26. april). KAZAKHSTAN: Religious free speech "doesn't exist. *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1828 [lastet ned 24. mai 2013]
- Corley F. (2013c, 6. mai). KAZAKHSTAN: Religious freedom to suffer in anti-extremist programme? *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1831 [lastet ned 24. mai 2013]

- Corley F. (2013d, 20. mai). KAZAKHSTAN: Pentecostal jailed for 2 months pre-trial, Baptist gets 3-days jail, atheist still in psychiatric hospital. *Forum 18*. Tilgjengelig fra http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1837 [lastet ned 24. mai 2013]
- Dave, B. (2012, 6. juni). *Nations in transit 2012 – Kazakhstan*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/kazakhstan> [lastet ned 29. april 2013]
- Demytrie, R. & Eshaev, S. (2012, 15. mai). Abuse claims swamp Kazakh oil riot trial. *BBC News*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18055249> [lastet ned 8. mai 2013]
- Den norske Helsingforskomité (2012, 19. desember). *Zhanaozen – NHC concerned with crack-down on independent voices one year after*. Oslo: Den norske Helsingforskomité. Tilgjengelig fra http://www.nhc.no/no/nyheter/Zhanaozen+%E2%80%93NHC+concerned+with+crack-down+on+independent+voices+one+year+after.b7C_wlfG4n.ips [lastet ned 10. mai 2013]
- EMD (2009, 19. november). *Kaboulov v. Ukraine, Application no. 41015/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 November 2009*. Strasbourg: European Court of Human Rights. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/docid/4b0bef482.html> [lastet ned 28. mai 2013]
- European Forum for Democracy and Solidarity (2012, 26. september). *Kazakhstan*. Amsterdam: European Forum for Democracy and Solidarity. Tilgjengelig fra <http://www.europeanforum.net/uploads/countries/pdf/kazakhstan.pdf> [lastet ned 2. mai 2013]
- FIDH, dvs. International Federation for Human Rights (2011, 25. oktober). *Steadfast in Protest – Annual Report 2011 – Europe and the Commonwealth of Independent States (CIS)*. Paris: International Federation for Human Rights. Tilgjengelig fra http://www.fidh.org/IMG/pdf/obs_2011_uk-europecis.pdf [lastet ned 17. juni 2013]
- Freedom House (2012a, 12. juli). *Freedom in the World 2012- Kazakhstan*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig via Refworld: [http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=5003e17816&skip=0&query=freedom in the world 2012&coi=KAZ](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=5003e17816&skip=0&query=freedom%20in%20the%20world2012&coi=KAZ) [lastet ned 3. juni 2013]
- Freedom House (2012b, 28. september). *Freedom of the Press 2012*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-net/2012/kazakhstan> [lastet ned 14. mai 2013]
- Hamm, N. (2012, 18. desember). Questions Remain on Zhanaozen. *Registan*. Tilgjengelig fra <http://registan.net/2012/12/18/questions-remain-on-zhanaozen/> [lastet ned 10. mai 2013]
- Human Rights Watch (2012a, 29. juni). *Kazakhstan: Justify Charges Against Activists, Oil Workers*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2012/06/29/kazakhstan-justify-charges-against-activists-oil-worker> [lastet ned 16. mai 2013]
- Human Rights Watch (2012b, 10. september). *Striking Oil, Striking Workers. Violations of Labor Rights in Kazakhstan's Oil Sector*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/2012/09/10/striking-oil-striking-workers> [lastet ned 3. mai 2013]
- Human Rights Watch (2012c, 9. oktober). *Kazakhstan: Opposition Leader Jailed*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2012/10/09/kazakhstan-opposition-leader-jailed> [lastet ned 10. juli 2013]
- Human Rights Watch (2012d, 15. november). *Central Asia: Overview of Key Human Rights Concerns and Recommendations*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2012/11/15/central-asia-overview-key-human-rights-concerns-and-recommendations> [lastet ned 14. mai 2013]

- Human Rights Watch (2013, 31. januar). *World Report 2013*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2013_web.pdf [lastet ned 14. mai 2013]
- Idrissov, E. (2012, 18. desember). The Lessons of Zhanaozen. *Registan*. Tilgjengelig fra <http://registan.net/2012/12/18/the-lessons-of-zhanaozen/> [lastet ned 13. mai 2013]
- Independent expert on minority issues (2010, 1. februar). *Report of the independent expert on minority issues. Mission to Kazakhstan*. Geneve: UN Human Rights Council. Tilgjengelig fra Refworld <http://www.refworld.org/country,...GRC,,49b7b2e52,0.html>
- International Partnership for Human Rights, the Netherlands Helsinki Committee & the Norwegian Helsinki Committee (2012, 12. desember). *Kazakhstan: prison sentence against civil society activist reinforces concerns about growing crackdown on free speech*. Brussel: International Partnership for Human Rights. Tilgjengelig fra http://www.iphronline.org/kazakhstan_20121212.html [lastet ned 22. mai 2013]
- Iskakova, Sj. (2011, 16. desember). “U nas natsjales vojna, soobsjtsjitje vsem” [”En krig har startet hos oss, fortell det til alle”]. Respublika. Tilgjengelig fra <http://respublika-kaz.info/news/politics/19341/> [lastet ned 8. mai 2013]
- Kostjutsjenko, E. Zjanaozen (2011, 20. desember). *Novaja Gazeta*. Tilgjengelig fra <http://www.novayagazeta.ru/politics/50191.html> [lastet ned 8. mai 2013]
- Kort, M. (2004). *Nations in Transition: Central Asian Republics*. New York: Facts On File, Inc.
- Landinfo (2008, 30. oktober). *Uzbekistan: Generelle forhold*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/747/1/747_1.pdf [lastet ned 26. juni]
- Landinfo (2011a, 25. februar). *Kasakhstan: Pass, ID og underlagsdokumenter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/1553/1/1553_1.pdf [lastet ned 27. juni 2013]
- Landinfo (2011b, 30. mai). *Uzbekistan: Utreisebestemmelse og arbeidsutvandring*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/1642/1/1642_1.pdf [lastet ned 26. juni 2013]
- Landinfo (2012, 10. oktober). *Kasakhstan: Forhold for uigurer*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/2191/1/2191_1.pdf [lastet ned 4. juni 2013]
- Lillis, J. (2009a, 25. januar). Kazakhstan: Astana Achieves Slow Progress in Tackling Corruption. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav012609.shtml> [lastet ned 17. juni 2013]
- Lillis, J. (2009b, 14. desember). Kazakhstan: The Plot Thickens in Nuclear Industry Probe. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav121509.shtml> [lastet ned 13. juni 2013]
- Lillis, J. (2010a, 16. mars). Kazakhstan: Ex-Nuclear Boss Sentenced Amid Claims of Political Reprisals. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav031710.shtml> [lastet ned 13. juli 2013]
- Lillis, J. (2010b, 22. november). Kazakhstan: Astana Wants Kazakhstanis to Speak Kazakh. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/node/62424> [lastet ned 17. april 2013]
- Lillis, J. (2012, 21. desember). Kazakhstan: Court Shuts Key Opposition Party. *Inside the Cocoon* [blogg]. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/node/66330> [lastet ned 22. mai 2013]
- Lillis, J. (2013, 3. april). Kazakhstan: The ABCs of the Alphabet Debate. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/node/66778> [lastet ned 17. april 2013]

- Minority Rights Group International (2008). *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Kazakhstan: Russians, Ukrainians, Belarusians*. London: Minority Rights Group International. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=49749cfa2d&skip=0&query=russians&coi=KAZ> [lastet ned 3. juni 2013]
- Minority Rights Group International (2012, 28. juni). *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2012*. Tilgjengelig fra <http://www.minorityrights.org/11374/state-of-the-worlds-minorities/state-of-the-worlds-minorities-and-indigenous-peoples-2012.html> [lastet ned 22. april 2013]
- Mukhametrakhimova, S. (2013, 28. februar). Kazakhstan: Free Speech in Danger. *Institute for War and Peace Reporting*. Tilgjengelig fra <http://iwpr.net/report-news/kazakhstan-free-speech-danger> [lastet ned 22. mai 2013]
- Olcott, M. B. (1997). Kazakhstan: pushing for Eurasia. I: Bremmer, I. & Tars, R. (Red.), *New States New Politics: Building the Post-Soviet Nations*. Cambridge: Cambridge University Press, 547-570.
- OHCR (2012, 12. juli). *Opening remarks by UN High Commissioner for Human Rights Navi Pillay at a press conference during her mission to Kazakhstan Astana, 12. July 2012*. Geneva: OHCR. Tilgjengelig fra <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12343&LangID=E> [lastet ned 10. mai 2013]
- OSCE (2006, 21. februar). *Republic of Kazakhstan. Presidential Election 4 December 2005. OSCE/ODIHR Election Observation Mission, Final Report*. Warszawa: OSCE/ODIHR. Tilgjengelig fra <http://www.osce.org/odihr/elections/kazakhstan/18153> [lastet ned 30. april 2013]
- OSCE (2011, 16. juni). *Republic of Kazakhstan, Early Presidential Elections 3 april 2011*. Warszawa: OSCE/ODIHR. Tilgjengelig fra: <http://www.osce.org/odihr/elections/78714> [lastet ned 29. april 2013]
- OSCE (2012, 3. april). *Republic of Kazakhstan, Early Parliamentary Elections 15 January 2012, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report*. Warszawa: OSCE/ODIHR. Tilgjengelig fra <http://www.osce.org/odihr/elections/89401> [lastet ned 2. mai 2013]
- Reporters Without Borders (2009, 26. oktober). Newspaper editor's three-year jail term confirmed on appeal. *Reporters Without Borders*. Tilgjengelig fra <http://en.rsf.org/kazakhstan-newspaper-editor-s-three-year-jail-23-10-2009.34131> [lastet ned 17. juni 2013]
- Reporters Without Borders (2013a). *2013 World Press Freedom Index*. Paris: Reporters Without Borders. Tilgjengelig fra http://fr.rsf.org/IMG/pdf/classement_2013_gb-bd.pdf [lastet ned 22. mai 2013]
- Reporters Without Borders (2013b, 2. januar). Main Opposition Media Silenced in Space of a Month. *Reporters Without Borders*. Tilgjengelig fra <http://en.rsf.org/kazakhstan-opposition-newspapers-convicted-04-12-2012.43751.html> [lastet ned 22. mai 2013]
- RFE/RL (2006, 12. oktober). Kazakhstan Updates List Of Banned Terrorist Groups. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/article/1071987.html> [lastet ned 27. mai 2012]
- RFE/RL (2012a, 19. november). Alleged Hizb Ut-Tahrir Activist Sentenced To Prison In Kyrgyzstan. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/alleged-hizb-ut-tahrir-activist-sentenced-to-prison/24775213.html> [lastet ned 27. mai 2013]
- RFE/RL (2012b, 31. oktober). Kazakh Court Upholds Sentence Against Zhanaozen's Ex-Mayor. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/kazakh-court-upholds-prison-sentence-against-zhanaozen-former-mayor/24756373.html> [lastet ned 16. mai 2013]

- RFE/RL (2013, 26. februar). Kazakhstan Bans Islamic Group. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/kazakhstan-bans-tablighi-jamaat/24912890.html> [lastet ned 27. mai 2013]
- Rysaliev, A. (2011, 28. september). Kazak Domestic Abuse Law Slow to Take Root. *Institute for War and Peace Reporting*. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=publisher&publisher=IWPR&type=&coi=KAZ&docid=4e85aad82&skip=0> [lastet ned 11. juni 2013]
- Svanberg, I. (1996). Kazakhstan and the Kazakhs. I: Smith, G. (Red.). *The Nationalities Question in the Post-Soviet States*. New York: Longman, 318-333.
- Svenska Utrikesdepartementet (2012, 28. juni). *Mänskliga rättigheter i Kazakstan 2011*. Stockholm: Svenska Utrikesdepartementet. Tilgjengelig fra <http://www.manskligarattigheter.se/sv/manskliga-rattigheter-i-varlden/ud-s-rapporter-om-manskliga-rattigheter/europa-och-centralasien?c=Kazakstan> [lastet ned 22. mai 2013]
- The Advocates for Human Rights (u.å.). Violence Against Women in Kazakhstan. *The Advocates for Human Rights*. Tilgjengelig fra <http://www.stopvaw.org/kazakhstan> [lastet ned 11. juni 2013]
- Transparency International (2012). *Corruption Perceptions Index 2012*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra http://issuu.com/transparencyinternational/docs/cpi_2012_report?mode=window&background-color=%23222222&embedId=2496456/2010281 [lastet ned 17. april 2013]
- UD (2013, februar). *Kasakhstan halvårsrapport*. Oslo: Utenriksdepartementet.
Rapporten er unntatt offentlighet og kun internt tilgjengelig i Landdatabasen under Kasakhstan/Andre rapporter.
- UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (2009, 16. desember). *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak. Mission to Kazakhstan*. Genève: UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Tilgjengelig fra http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13specialsession/A.HRC.13.39.Add.3_en.pdf [lastet ned 27. mai 2013]
- U.S. Department of State (2005, 28. februar). *Kazakhstan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2004/41689.htm> [lastet ned 11. juni 2013]
- U.S. Department of State (2012, 30. juli). *International Religious Freedom Report 2011*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?dliid=192925> [lastet ned 18. april 2013]
- U.S. Department of State (2013, 19. april). *Human Rights Practices in Kazakhstan 2012*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2012/sca/204402.htm> [lastet ned 8. mai 2013]
- Werner, C. (2009, 6. mai). Bride abduction in post-Soviet Central Asia: marking a shift towards patriarchy through local discourses of shame and tradition. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 15(2), 314-331. Tilgjengelig fra <http://cynthiawerner.com/documents/publications/Werner%202009%20Bride%20Abd.pdf> [lastet ned 6. juni 2013]
- Wikipedia a. *Aral Sea* (sist endret 14. juni 2013). Tilgjengelig fra http://en.wikipedia.org/wiki/Aral_sea [lastet ned 18. juni 2013]
- Wikipedia b. *Wahhabisme* (sist endret 11. juni 2013). Tilgjengelig fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Wahhabisme> [lastet ned 27. juni 2013]

- Yanovskaya, M. (2012, 3. desember). "Everybody says that only the police were shooting". *Ferghana Information Agency*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghananews.com/articles/2795> [lastet ned 21. mai 2013]